

Пошукова робота
«Дитинство і юність в період Голокосту»
в межах підготовки до Маса ШорашиМ 2014 р.

**«Обличчя та долі –
сімейні історії»**

Автори: Крижова Анастасія,
Грибушина Анастасія
учениці 10 класу Житомирської приватної
гімназії "Ор Авнер"
Адреса гімназії: м. Житомир, вул. Чехова, 57
Тел.: 25-38-93
E-mail: or-avner_zt@rambler.ru

Педагогічний керівник:
Кадобянська Таїсія Миколаївна,
вчитель історії Житомирської приватної
гімназії "Ор Авнер"

План.

I. Вступ.

Сучасний погляд на проблему Голокосту.

II. Основна частина.

1. Вони залишилися живими.

1.1. Л.Й. Бурштейн

1.2. М.М. Тарасова.

III. Висновки.

Список використаної літератури.

Вступ. Сучасний погляд на проблему Голокосту

Актуальність теми. Глибокий слід в історичній пам'яті людства залишив Голокост європейського єврейства – вбивство 6 мільйонів євреїв нацистами в роки Другої світової війни. Не випадково проблема Голокосту стала в центрі уваги наради в Стокгольмі, яка відбулася з 26 січня по 28 січня 2000 року. Близько 600 делегатів із 47 країн прибули на цей всесвітній форум. 20 держав було представлено на рівні президентів та голів урядів. Офіційну делегацію України тоді очолював прем'єр-міністр Віктор Ющенко. У виступі на конференції представник України зазначив: "Україна з великою увагою ставиться до питання викладання історії Голокосту. Ми дотримуємося відповідних документів Ради Європи, в яких зазначається, що історія Голокосту повинна обов'язково вивчатися в навчальних закладах європейських країн як одна з подій новітньої історії, котра вплинула на розвиток континенту та світу в цілому". [3:15]

Необхідно вивчати історію Голокосту не для того, щоб підкреслити національну виключність євреїв, а для того, щоб ніхто ніколи не забував газових камер і крематоріїв Освенцима, багатьох тисяч мішків із волоссям вбитих жінок, абажурів та дамських сумочок з людської шкіри, золотих прикрас, виплавлених із зубів нацистських жертв, нелюдських медичних експериментів. Голокост, у широкому розумінні слова, не був геноцидом лише проти одного народу, своїм вістрям він був спрямований проти всіх. На Україні, де загинула єврейська громада в 1,8 млн. чоловік, нацистами та їх помічниками було страчено більше ніж 4,5 млн. українців. Нацисти прагнули перетворити в Бабин Яр окуповану Європу, а потім і весь світ.

Метою нашого дослідження було ознайомитися з різними поглядами на проблему Голокосту, встановити де, коли, скільки та за яких обставин відбувалося винищення єврейського населення на території Житомирської області. Так як ми навчаємось у гімназії "Ор Авнер" м. Житомира, то ця проблема торкається майже кожної сім'ї наших школярів.

Займаючись пошуковою роботою, ми встановили, що на території Житомирщини немає жодного населеного пункту, де не відбувалося б масове винищення людей. З перших днів війни були створені гетто, які стали засобами

страги людей. Найчисельніші були в Житомирі, Бердичеві, Новоград-Волинському, Баранівці, Любарі, Чуднові, Олевську.

*Карта Житомирської області
з позначенням місць масових винищень людей*

Вони залишилися живими.

Спогади людей містять унікальний документальний матеріал про трагічну і водночас героїчну долю українського єврейства під час геноциду, про життя людей, які були приречені на загибель, але перемогли смерть. Сьогодні ще живі в'язні гетто та фашистських таборів, свідків злочинів нацистів.

Лазар Йоелович Бурштейн

Проживає в нашому місті Лазар Бурштейн – людина складної долі, яка пережила Голокост.

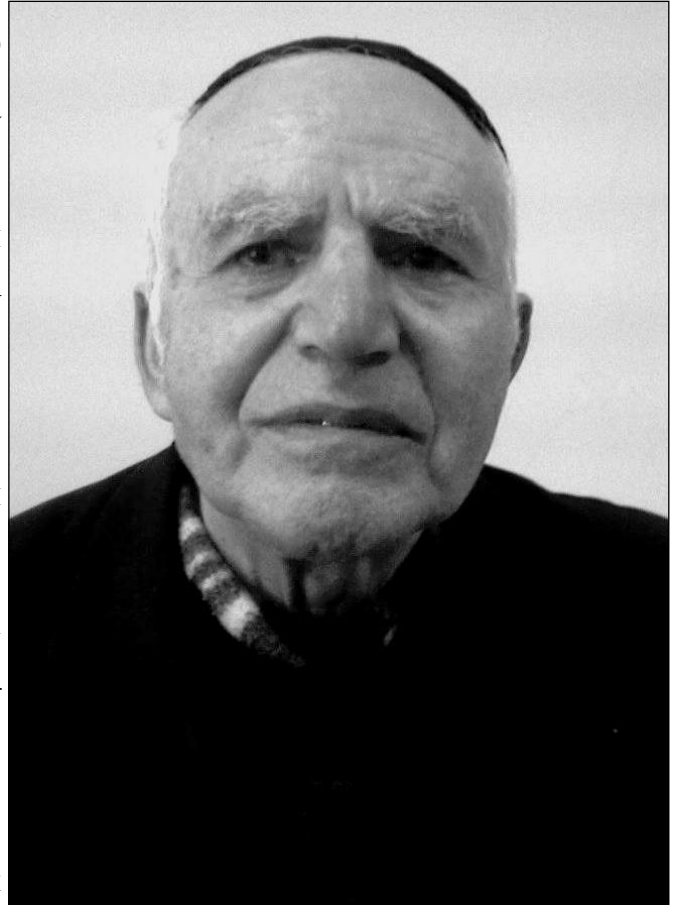
Бурштейн Лазар Йоелович народився в невеликому польському містечку Говорово 15 серпня 1929 року. Це 80 кілометрів від Варшави. Батько, Йоель, був кравцем, а мама, Рохеле Лея, займалася домашнім господарством. В сім'ї були ще два старші сини, Хаїм Ноах і Алтер Пейсах і дві доньки: старша – Хая Гітл і молодша – Хана Цирл.

Місто Говорово в той час було більше єврейським містечком, ніж польським: у ньому було багато синагог, причому їхні парафіяни розділялися по спеціальностях. Так, була синагога кравців, синагога шевців і т.п. Також у Говорово була й центральна синагога, куди приходили євреї містечка незалежно від своєї спеціальності й де службу проводив головний рабин.

Навчався Лазар у польській школі, закінчив 4 класи в 39-му році, коли йому було 10 років... Але в школі навчався тільки в першій половині дня, а після обіду біг у хедер. Там дітей вчили єврейському письму й читанню, вивчали Гмару й молитви.

Удома й у хедері розмовляли лише на їдиші, а в школі, звичайно, на польській мові.

Про те, що німці вже на підході, знали всі... Звичайно, боялися. Він пам'ятає,

як в один із днів, перед Рош-а-Шоно, у синагозі рабин відкрив Арон Кодеш і, звертаючись до Вс-могутнього, кричав: "Нехай прийде Мошиах зараз, тому що якщо Ти не врятуєш нас, то тут незабаром не залишиться жодного єврея!".

Тому сім'я вирішила піти з Говорова. Недалеко жила тітка в містечку Острів-Мазовецький, куди й перебралися. Уже наступного дня в Говорові були німці, а ще через день вони ввійшли й в Острів-Мазовецький. Відразу ж вони наказали всім євреям зареєструватися в місцевій управі. Тоді ми ще не знали, що в Говорові вони спалили синагоги...

Німці встановили після 6 годин вечора комендантську годину й стріляли без попередження в кожного, хто виходив з будинку після цього часу. Одного разу вранці німці ранком наказали всім євреям вийти на вулицю, це було вже в дні Рош-а-Шоно... Вони схопили всіх дорослих чоловіків і повели з криками "Ідіть на площу!". Їх зібрали всіх разом біля ратуші. Їжу не давали, і всі люди просто кидали через паркан що-небудь їстівне: хтось шматок хліба, хтось яблуко. Ближче до вечора німці сказали, що зараз вони будуть усіх убивати. І почав стріляти кулемет... Німець стріляв угору, а люди, думаючи що стріляють по них, від жаху притискалися до землі. Так було кілька разів, а потім раптом відкрилися ворота, і було наказано йти додому. Усі кинулися до виходу, давили один одного, тому що було майже 6 годин вечора. Німці спеціально так зробили, щоб просто перестріляти євреїв, які не встигнуть заховатися до 6 вечора.

Батько й один із братів прибігли додому, але другого брата не було. Ми дуже боялися, що його вбили німці, тому що він не з'явився й на наступний ранок теж. Вранці вулиці були повні трупів тих євреїв, хто не встиг повернутися додому до шести вечора. На щастя, брат, розуміючи, що не встигне до настання комендантської години, зумів переночувати в іншому будинку, а вдень прийшов до батьківської хати. З того часу люди просто боялися виходити зі своїх будинків. Маленький Лазар теж дуже боявся й ховався в погребі сусідів або на горищі.

Приблизно через місяць після цього в місті з'явилися росіяни. Тоді поповзли слухи, що треба тікати, а після того, як німці видали наказ усім євреям зібратися з речами, все стало зрозуміло... Цього разу вони вже не говорили окремо про чоловіків. Батько сказав, що, якщо туди підемо, то вже не повернемося живими й що

треба бігти. Зібрали все, що змогли нести, одягли якнайбільше теплих речей і, коли стемніло, пішли.

Йшли всю ніч через ліс, під дощем, в напрямі до росіян, хоча, звичайно, дороги не знав ніхто. У цю ніч німці вбили рабина міста...

Коли вранці вийшли з лісу, то побачили якихось військових. Це були росіяни. Вони сказали йти по дорозі на Замбров. Але люди вже не могли йти, не було сил. Були такі змучені, що просто сіли й чекали того, що буде далі. Євреїв підібрали поляки, які на возах їхали в Замбров. Туди потрапили вже надвечір, переночували на підлозі в якійсь кімнаті, а вранці прокинулися і не могли зрозуміти де перебуваємо. Йшли по місту й бачили багато російських солдатів, які марширували по вулицях. У Замброві працював єврейський Комітет, що допомагав євреям-біженцям, давав гарячу їжу. Там сказали, що в місті залишатися не можна й що нам треба рухатися далі, на Белосток (це 60 кілометрів від Замброва).

...Коли приїхали в Белосток, родину разом з іншими біженцями спочатку розмістили в якомусь клубі. Потім сказали, що це місце треба звільнити, а людей відвезуть в інше, де дадуть житло. Їхали в темряві, самі не знали куди, але недовго. Вранці стало зрозуміло, що навколо немає нікого і нічого. Тоді хлопці, що були молодші, зуміли повернутися в Белосток, а це, як потім з'ясувалося, 8 кілометрів, пішли в Комітет і розповіли, що людей кинули без їжі, без житла, просто неба в лісі. Біженцям потім передали їжу. Після цього наша й ще кілька родин повернулися в Белосток, тому що в лісі сидіти було безглуздо. Нам дали притулок родина місцевого шойхета, ми там були менше тижня.

З Белостока вже відправлялися ешелони з біженцями. Це були звичайні товарні вагони. Поїхали в Бобруйськ, це вже Білорусія. Зустріли там дуже добре: давали різну їжу, цукерки... А спочатку всіх відвезли в лазню й провели санітарну обробку одягу. Людей розмістили в якомусь залі, а Лазар, звичайно, вибігав у двір. Там місцеві хлопчиська зав'язували йому піонерські краватки, причіпляли якісь значки, давали гроші. Лазар тоді, щоправда, ні слова не знав по-російському й говорив з ними по-польськи.

Оселили родину на окраїні міста, на вулиці Паризької комуни, в будинку номер 321, це він добре пам'ятає. Це був якийсь колгоспний будиночок, спали просто

на соломі. Зима в тому році була дуже холодна, до 40 градусів морозу...

Батько, брати й старша сестра влаштувалися працювати на меблеву фабрику, а Лазар ходив у школу. Але родині тоді не сподобалося, що, коли вони розповідали про бешкетування німців у Польщі, то їм не вірили, бо з 18-го року, коли німці були тут востаннє, вони пам'ятали про їх тільки гарне.

І тому наша родина знову втекла з міста, збиралися йти на Смоленськ.

...Всю дорогу йшли пішки через якісь села. Спали просто в лісі. Поруч по дорогах їхали військові з технікою – армія відступала. Постійно була небезпека.

Нарешті сім'я добралася до Тамбова. З Тамбова відвезли в тодішню Сталінградську область, Єланський район, хутір Марец. Там дали житло, відтіля ж на фронт забрали брата Пейсаха. З наближенням фронту відправили на Урал, селище Пашія. Прожили там приблизно рік. Там померли батьки.

Лазар навчався в ремісничому училищі, згодом працював на заводі. Вечорами його частенько били, бо був євреєм... це відбувалося у місті Чусові.

Йшов уже 44-й рік. Мої сестри жили разом з родиною з Житомира, були дуже дружні з ними. І от одного разу вони сказали, що повертаються додому, у Житомир. Сестри не уявляли собі, як вони зможуть жити самі. Лазар покинув училище, і він разом з сестрами просто взяли й виїхали в місто, про яке раніше навіть не чули. Так почалося його житомирське життя, із червня 1944 року.

Єврейських родин повернулося багато. У Житомирі спочатку жили в Семінарійському провулку (зараз – вул. Скорульського). Хая Гітл улаштувалася швачкою на фабрику, а Хана Цирл пішла на курси бухгалтерів.

Одного разу Лазар наткнувся на оголошення, що в друкарню потрібні учні й улаштувався туди працювати. Тоді, звичайно, він ще не знав, що із друкарнею буде пов'язане все його життя...

Потім молодша сестра виїхала в Ригу, де вийшла заміж і живе там донині.

Лазар знімав квартиру разом з Гітл, що теж вийшла заміж і народила дітей. Знайшов свою долю в Житомирі і Лазар.

Майже 45 років проробив у типографії.

З сестрами й сім'єю Хаї Гітл. Житомир, 1950 р.

У той час газети робилися вручну, не було ніяких комп'ютерів. Робота була дуже важка й брудна, всі навколо в типографській фарбі. Вивчив всі шрифти, як набирати тексти.

Й зараз іноді заходить в гості в друкарню, всі там пам'ятають і завжди дуже тепло зустрічають.

Звільнився в 88-му, тому що дружина важко хворіла.

Його рідна мова їдиш, граматику пам'ятає з дитинства, а іврит вивчив на курсах у Сохнуті. Молитви в основному теж пам'ятав з дитинства, але дуже допоміг рабин Шломо Вільгельм. Скільки пісень він знає на їдиш! Дуже любить ці пісні, від слів яких на очі навертаються сльози. Пам'ятає багато пісень, які співали німецькі й польські євреї – це пісні його дитинства.

Після приїзду рабина Вільгельма молитви в синагозі стали щоденні й два рази в день. Лазар став хазаном, його життя й синагога стали єдиним цілим. Лазар цікавиться життям сучасної молоді, є частим гостем гімназії "Ор Авнер".

В Музеї "Пам'ять"

*Л. Буриштейн з вчителями та екскурсоводами
в Музеї "Пам'ять" гімназії "Ор Авнер"*

Тарасова Марія Меєрівна

Тарасова Марія Меєрівна (Гринберг) 1937 р. народження проживала з матір'ю й сестрою в місті Вінниці по вул. Кармелюка № 1. Батька в 1938 репресували й відправили без суду й слідства на 10 років у КОМІ АРСР, де він умер в 1943 році.

Коли почалася війна, Марія разом з мамою й сестрою приїхали в м. Тульчин до тітки. Після того, як румуни зайняли Тульчин, їх разом з іншими родичами погнали в табір с. Печера, де вони перебували з 7 грудня 1941 року по 14 березня 1944 року. Вона згадує, як їх гнали етапом з Тульчина, ішов мокрий сніг,

хто не міг ходити падав, їх били й розстрілювали на місці. Люди підтримували один одного, тому що боялися впасти. Якщо хто впаде, піднятися не дадуть. Загнали їх у колишній санаторій, всіх разом: старих, дітей, жінок і чоловіків. Спали там на підлозі. На кожну людину по 3-4 дошки. Якщо хто вмирав, то трупи по кілька днів знаходились поруч із живими, тому що похоронна команда не встигала забирати трупи, умирали від холоду, голоду, тифу й інших хвороб. Трупи були скрізь: у коридорах, на сходах роздягнені й напівроздягнені. Людей умирало дуже багато й коли їх підбирали, то скидали на підводи один на одного, як дрова, а потім вивозили на територію табору. На територію табору нікого не пускали. Їсти не давали, мамі видавали кусочок хліба і якусь юшку, вона майже все віддавала дітям. Місцеві жителі (коли поблизу не було поліцаїв) перекидали через паркан буряки, картоплю. Хто намагався втекти, якщо піймають, то розстрілювали. Ходили напівроздягнені й босоніж по снігу.

Одного разу (рік не пам'ятає) по табору пішла чутку про те, що фашисти готують ями й всіх будуть розстрілювати. Приїхали німці, вигнали всіх на площу й почали сортувати людей: молодих для роботи в одну сторону, старих і дітей в іншу для розстрілу. Всі прагнули перебігти на сторону до молодих, щоб залишитися в

живих, але людей били й проганяли назад. На території табору був страшний крик і плач, тому що всі розуміли, що бачать своїх рідних і близьких востаннє.

Молодих забрали й вивезли на роботу під Гайсин (точного місця не пам'ятає) і через якийсь час розстріляли. Серед розстріляних були дві двоюрідні сестри Марії.

Коли молодих відвезли, старих і дітей загнали назад у табір, щоб ранком відправити на розстріл. На наступний ранок всіх вигнали з табору, декого посадили на машини, а інші йшли за машинами, але приїхав румунський начальник і не дозволив вивозити людей зі своєї території і всі залишилися в таборі. "Як ми дожили до звільнення й не вмерли я не знаю. Були ми тоді опухлі, голодні й напівроздягнені, з дев'яти чоловік нашої родини залишилося тільки чотири".

Разом з Марією Меєрівною в Печорі перебували: Співак Ицик – дядько, Співак Рива – тітка, Співак Миндл – двоюрідна сестра, Співак Рухл – двоюрідна сестра.

Потім у табір пригнали зі Шпикова батька й матір дядька, прізвище Співак (імен їх не пам'ятає).

Дядько і його батьки вмерли в таборі, сестер забрали німці й розстріляли.

На сьогодні Марія Меєрівна проживає в м. Житомирі, а її онука навчається в Житомирській приватній гімназії "Ор Авнер".

Тарасова Марія Меєрівна з онукою Вікторією

Марія Меєрвна в музеї "Пам'ять" з учнями гімназії

Марія Меєрвна ділиться спогадами в музеї гімназії "Ор Авнер"

Зустрічі з очевидцями, записи розповідей, спогади про пережите – безцінні документи, які потрібно берегти та передавати в музеї на вічні часи.

Висновки

У "Тегілат Ашем" – єврейському молитовнику є такі слова: "Не забувай ті події, які ти бачив на власні очі, нехай не зітруться вони з твого серця, поки ти живий, розкажи про них своїм дітям та онукам".

Одним із таких трагічних явищ, про яке не можна забувати, яке не повинне стертися ні з нашого серця, ні з нашої пам'яті, про яке ми просто повинні розповісти всьому світу – це масове винищення єврейського народу – Голокост.

Людська свідомість відмовляється сприймати жорстокість, холоднокривне вбивство немовлят, старих людей, вагітних та інвалідів, єдиною провиною яких було те, що вони народились євреями.

Державний архів Житомирської області, фонд № 2636 містять матеріали щодо подій масового винищення євреїв на території Житомирщини. Аналіз державної бази дає підстави для висновку: ще є багато сторінок Голокосту на Житомирщині, які потребують дослідження і опрацювання.

Історичне дослідження Голокосту довело, що це не рядове явище в історії. В ім'я збереження загальнолюдських цінностей в майбутньому, важливо розуміти винятковість Голокосту. На протязі поколінь ця особливість навмисне не згадувалась. На пам'ятниках, які були встановлені на місцях масового розстрілу євреїв часто зазначалося: "Тут загинули мирні радянські громадяни", – при цьому ні слова не згадувалося про національну належність жертв нацизму.

Аналізуючи тему Катастрофи, ми зустрічаємося з двома принципово протилежними підходами. З однієї сторони – баналізація Катастрофи, з другої – її містифікація. Баналізація – це прагнення зменшити значення Катастрофи, навіть до її заперечення. Містифікація Катастрофи ґрунтується на підході, згідно з яким Катастрофа настільки складна, що її не можливо пояснити, що вона не може бути усвідомлення людським розумом.

Ці підходи однаково небезпечні. Не можливо запевняти, що існуюча політика тотального знищення цілого народу, яка базувалася на законодавчій основі, для проведення якої була створена ціла промисловість – явище банальне. Навпаки, Катастрофа вплинула на мислення, логіку і систему освіти сучасного суспільства.

З іншого боку, не можна відривати Катастрофу від історичного контексту, так як без нього неможливо усвідомити та проаналізувати це явище.

Сучасні дослідники прийшли до висновку, що серед багатьох випадків геноциду в людській історії взагалі і в період Другої світової війни, Катастрофа була явищем унікальним, яке потребує спеціального дослідження. Вивчення цієї теми – один з основних компонентів сучасної європейської історії. Катастрофа нанесла великі втрати не тільки єврейському народу. Вона травмувала людську цивілізацію, потрясла людський розум. Катастрофа була явищем настільки складним, що в проблемах її дослідження прагнуть розібратися не тільки історики та педагоги. Вивчення теми Катастрофи – це спроба зрозуміти самі темні сторони людської природи, її небезпечні прояви в житті суспільства.

В період демократичного розвитку держави історія Другої світової війни заново переглядається. Збільшується кількість матеріалів Катастрофи єврейського народу, що стає надбанням людства. Усвідомлюючи Голокост як унікальне явище, історики у той же час намагаються визначити роль єврейської трагедії у долі всього людства, з'ясувати, як могло статися таке масове винищення народу, які паралелі можна побачити між тим, що відбувалося у Німеччині в середині ХХ століття, і тим, що має місце сьогодні.

Менора: Пам'ятник розстріляним у Бабиному Яру євреям

Список використаної літератури

1. Альтман И.А., Гербер А.Е., Полторац Д.И. История Холокоста на территории СССР. – М., 2001. – 80 с.
2. Альтман М. М. Отрицание холокоста. История и современные тенденции. – М., 2001. – 87 с.
3. Безсмертя. Книга Пам'яті України 1941-1945рр. – К., 2000. – 543 с.
4. Живыми остались только мы. Свидетельства и документы. //Под ред. Б. Забарко. – К.: Институт юдаики, 1999. – 576 с.
5. Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. Збірник документів і матеріалів. – К., 1968. – 648 с.
6. И дал им Память и Имя... //Пособие по преподаванию Шоа – Катастрофы европейского еврейства. Израиль, Яд-Ва-Шем, 2002. – 116 с.
7. Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. – К., 1973. – 583 с.
8. Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 годах. Хроника событий. – Могилев-Подольский, 1997. – 96 с.
9. Найман О. Я. Історія євреїв України. – К., 2003. – 496 с.
10. Наш рідний край: історія і сьогодення. //Четверта науково-практична конференція 14 квітня 20054 року. – Житомир, 2005. – 48 с.
11. Полторац Д. И. История Холокоста. 1933-1945 гг. – М.: 1995. – 21 с.
12. Уничтожение евреев СССР в годы немецкой оккупации (1941-1944). – Иерусалим, Яд-Ва-Шем, 1992 – 424 с.
13. Фельдман Г. Забвению не подлежит. – Житомир: Полісся, 2000. – 252 с.
14. Холокауст. Катастрофа европейского еврейства (1933 0 1945). – Сб. статей. – Иерусалим: Яд-Ва-Шем, 1990. – 165 с.
15. Черная книга. //Под ред. В. Гроссмана, И. Еренбурга. – Ерусалим, 1980. – 547 с.